

MORGENDIENST

donderdag 13 mei 2021, Hemelvaart

Gezamenlijke dienst Protestantse Gemeenten Veendam & Wildervank

Grote Kerk, Veendam

voorganger: ds. Marien Grashoff

Welkom & mededelingen

DIENST VAN VOORBEREIDING

Ter inleiding

Hemelvaart is het feest dat anders is dan alle andere. Daarom wil ik vanmorgen ook de liturgie anders dan anders doen. We gebruiken elementen uit de liturgie van de Iona Community, bewerkt voor Nederlands gebruik. Daarin wordt de gemeente actief betrokken, bv. door het gebruik van responsies.

Openingsresponsie¹

De aarde is van God, [Psalm 24,1]
DE WERELD EN WIE HAAR BEWONEN.

Zie hoe goed het is, en kostbaar, [Psalm 133,1]
ALS MENSEN WERKELIJK SAMENWONEN.

Goedheid en trouw ontmoeten elkaar, [Psalm 85,11]
GERECHTIGHEID EN VREDE GAAN HAND IN HAND.

Al zouden de leerlingen van de Heer ook zwijgen, [Lukas 19,40]
DAN ZULLEN DE STENEN NOG ROEPEN.

Heer, open mijn lippen; [Psalm 51,17]
MIJN MOND ZAL ZINGEN VAN UW EER!

Aanvangslied : Lied 661: 1, 3, 5, 6

Bevestiging²

Met al Gods schepselen belijden wij
dat ons geschonken wordt
HET WONDER VAN HET LEVEN,
DE HOOP OP GERECHTIGHEID VOOR ALLEN,
DE DROOM VAN VREDE OP AARDE.

Met Israël, Gods volk, belijden wij
dat ons verkondigd wordt
GODS WOORD IN WET EN PROFETEN,
GODS LIEFDE VOOR ALLE VOLKEN,
GODS GOEDE BOODSCHAP VAN LEVEN.

¹ 'Opening Responses'. Zie het *Iona Abbey Worship Book* (2017), pag. 63.

² 'Response of Faith'. Zie het *Iona Abbey Worship Book* (2017), pag. 65; deze Nederlandse versie neemt daarvan het laatste deel over en voegt daaraan geheel eigen delen toe.

Met heel Gods kerk belijden wij
dat God overal aanwezig is:
ZO HOOG VERHEVEN ALS DE SCHEPPER
EN ZO NABIJ ALS DE MENSENZOON,
ALLES DOORDRINGEND MET HEILIGE GEEST.

Gebed van verootmoediging³

Laten wij,
vertrouwend op Gods vergeving,
in stilte belijden
waarin wij tekortschieten
en wat ons aandeel is
in het lijden van de wereld.
(*stilte*)

Voor God en met Gods mensen belijd ik
dat ik mij afwend van God
door de manier waarop ik
mijn eigen leven pijn doe,
het leven van anderen
en het leven van de wereld.
MOGE GOD JE VERGEVEN,
CHRISTUS JE VERNIEUWEN
EN DE GEEST JE DOEN GROEIEN IN LIEFDE.
Amen.

VOOR GOD EN MET GODS MENSEN BELIJDEN WIJ
DAT WIJ ONS AFWENDEN VAN GOD
DOOR DE MANIER WAAROP Wij
ONS EIGEN LEVEN PIJN DOEN,
HET LEVEN VAN ANDEREN
EN HET LEVEN VAN DE WERELD.
Moge God u vergeven,
Christus u vernieuwen
en de Geest u doen groeien in liefde.
AMEN.

Onze Vader

VADER, UW NAAM WORDE GEHEILIGD,
UW KONINKRIJK KOME!
ONS NODIGE BROOD,
GEEF ONS DAT DAGELIJKS;
EN VERGEEF ONS ONZE ZONDEN,
WANT OOK ZELF VERGEVEN WE
AL WIE IN DE SCHULD STAAT BIJ ONS;
EN LEID ONS DOOR DE BEPROEVING!
AMEN.

[naar Lukas 11,2-4]

³ 'Prayer of Confession'. Zie het *Iona Abbey Worship Book* (2017), pag. 64.

DIENST VAN HET WOORD

Gebed voor Hemelvaart

Lezing uit de Profeten : Ezechiël 1,2-5a en 26-28a⁴

Muziek : Psalm 47⁵

Lezing uit het Evangelie : Markus 16,14-20⁶

Acclamatie⁷

Voor uw Woord in de Schriften,
voor uw Woord in ons midden,
voor uw Woord in ons hart,
DANKEN WIJ U, O GOD.

Muziek : 'Naam van Jezus hoog verheven'⁸

Preek

Voor mensen die eerst willen zien voordat ze geloven, hoort Hemelvaart tot de zwaarste categorie hersenkrakers. Wat valt hier nu werkelijk te zien en wat moeten we geloven? Iets als 'hemelvaart' onttrekt zich te enen male aan onze menselijke waarneming. En precies daarom kan het helemaal geen kwaad dat we dit feest afzonderlijk blijven vieren, tien dagen vóór Pinksteren en derhalve op een doordeweekse donderdag.

-

Laat ik eerst kort iets vertellen over het ontstaan van dit feest.⁹

Net als Kerst heeft de kerk dit feest betrekkelijk laat toegevoegd aan haar kalender, in de oosterse kerk in de loop van de 4e eeuw en in de westerse kerk halverwege de 5e eeuw.

Voor het oudste evangelie, dat van Markus, lijkt Hemelvaart nog direct bij Pasen te horen. Alles wat Markus ons meegeeft over die 'hemelvaart' is, dat Jezus *werd opgenomen* – en dat vertelt hij in één adem met de verschijningen op Paasmorgen.¹⁰

In de eerste eeuwen vierde de kerk Hemelvaart ook tegelijk met Pinksteren. De heilige Geest wordt uitgestort – de Trooster die Jezus zijn leerlingen belooft – en dat maakt een definitief einde aan diens aanwezigheid op aarde. De Geest is bij de gelovigen en de Heer is bij God. Zo vierde de kerk dat oorspronkelijk.

Alleen in Handelingen lezen we dat Hemelvaart gebeurt *op de veertigste dag*.¹¹ Op een gegeven moment in de kerkgeschiedenis is dat aangegrepen om van Hemelvaart een apart

⁴ [Hernieuwde Statenvertaling](#) (2010) – bewerkt.

⁵ Zie [YouTube](#).

⁶ [Naardense bijbel](#) (2014) – iets bewerkt.

⁷ Zie het *Iona Abbey Worship Book* (2017), pag. 66.

⁸ Zie [YouTube](#).

⁹ Voor meer details zie H.A.J. Wegman, *Riten en mythen*. Liturgie in de geschiedenis van het christendom (Kampen: Kok, 1991) pag. 137-140.

¹⁰ [Markus 16,9-20](#).

¹¹ [Handelingen 1,1-12](#).

feest te maken, tien dagen vóór Pinksteren.

Zoals veel in kerk en liturgie is Hemelvaart een keer bedacht. Maar het is niet zomaar uit de lucht gegrepen. Het is gegroeid vanuit het geloof van de kerk. En eerlijk gezegd: dat had ook alles te maken met de hellenistische cultuur uit die vroege eeuwen.

-

Maar in onze tijd, waarin iets pas kan bestaan als het kan worden waargenomen, wordt Hemelvaart een probleem. Want wat valt er waar te nemen? Bij het heengaan van de profeet Elia is er van alles te zien, te horen en te voelen: twee profeten die samen al pratend oplopen, een storm, vurige paarden en een vurige wagen.¹² Hemelvaart bij Markus heeft niets daarvan en Lukas biedt niet meer dan enkel een wolk.¹³ En Matteüs en Johannes vertellen helemaal niets over een hemelvaart. Ziedaar, ons 'probleem'.

Ik heb dat probleem meestal pragmatisch benaderd. Lange tijd was Hemelvaart een feest waar ik niets mee deed.

En dat betekende bijvoorbeeld: een mooie gelegenheid om de kampeerspullen in de rugzak te pakken en lekker mee te wandelen met de Hemelvaartstocht van de kampeerclub.¹⁴ Voor mij zat daar jarenlang genoeg geestelijke brandstof in. Ik sta daarin niet alleen, want ook in Wildervank was de kerk op Hemelvaart en Pinksteren traditioneel een stuk leger. Men kampeerde dan groepsgewijs.

Als predikant kon ik dat natuurlijk niet meer maken. Voor wie in het ambt staat is een christelijk feest een christelijke plicht. Zo voelde het vaak ook. En misschien herkent u vanmorgen zelf dat gevoel nog wel. Mijn pragmatische oplossing was dan om het verhaal van hemelvaart vooral niet uit te leggen als een historisch gebeuren, een feit uit de geschiedenis, maar juist de nadruk te leggen op de spirituele boodschap ervan.

Eerlijk gezegd: zo doe ik het nog wel. Wat mij betreft mogen we Hemelvaart ook best weer samen met Pinksteren vieren, zoals de kerk het helemaal in het begin ook deed. De boodschap zit juist in de spirituele binnenkant van het verhaal: dat werk van de heilige Geest.

-

Maar dat is toch ook wat mager. Juist in een cultuur waarin het waarneembare de basis van alles is en waarin het natuurwetenschappelijke denken zo centraal staat, mag de kerk haar best doen iets uit te leggen.¹⁵

¹² [2 Koningen 2,1-12](#).

¹³ [Handelingen 1,9](#).

¹⁴ Dat was de [Nederlandse Toeristen Kampeer Club](#) (NTKC), opgericht in 1911 en net een paar weken ouder dan de zich 'oudste kampeerclub' noemende Britse [Camping and Caravanning Club](#).

¹⁵ Dankzij mijn dagblad werd ik op het spoor gezet van [Luco van den Brom](#), voorheen hoogleraar dogmatiek en ethiek in Groningen, die, als voormalig natuurkundige, hieraan zijn theologische dissertatie wijdde: L.J. van den Brom, *God alomtegenwoordig* (Kampen: Kok, 1982) [Dissertationes Neerlandicae. Series Theologica 7] (alleen nog tweedehands te koop).

(Waarschuwing vooraf: ik ben niet opgeleid in de natuurwetenschap, maar ik heb de hulp ingeroepen van mijn buurman die zulke vakken wel onderwijst aan de jeugd.¹⁶ Wat ik verkeerd begrepen heb, ligt helemaal aan mij.)

Het probleem dat wij hebben met het verhaal van Hemelvaart is, dat we ons dat automatisch proberen voor te stellen binnen de dimensies die wij kennen: breedte, lengte, hoogte. We willen Hemelvaart zien in 3D. Maar waar is dan de hemel? We zingen al mee met John Lennon: *Above us only sky...*¹⁷ En ook al heeft Joeri Gagarin dat zelf nooit gezegd, we denken wellicht ook wat hem in de mond is gelegd, dat hij daarboven in de ruimte nergens God had gezien.¹⁸

Als God alles schept, overstijgt hij (of zij, of allebei) per definitie die dimensies. En bovendien ook de 4^e dimensie, die van de tijd. Onze zintuigen en ons denken binden ons aan die vier dimensies van ruimte en tijd, maar God is daar altijd te groot voor. En dus onttrekt iets als 'naar God gaan' of 'hemelvaart' zich ook altijd aan onze waarneming.

Maar inmiddels is de natuurwetenschap al ruim een eeuw lang verder met haar denken. Sinds de relativiteitstheorie en de quantumfysica denken natuurkundigen in meer dan vier dimensies, tenminste in een 5^e en een 6^e dimensie, maar sommigen opperen er zelfs 11. Dat wil zeggen: de kleine kring natuurkundigen die op dit niveau kunnen denken.

Mij gaat dit de pet te boven – en ook die van mijn buurman – vooral omdat dat voor het grootste deel theorie is waarvoor je tenminste hogere wiskunde moet beheersen. Bovendien gaat dit over de allerkleinste deeltjes, die weliswaar moeten bestaan, maar nog niet zijn aangetoond, laat staan waargenomen.¹⁹

Maar nu wordt het eigenlijk interessant. De theologie zegt dat God groter is dan alles wat gedacht kan worden, maar tegelijk in al het geschapene aanwezig is als scheppende kracht en als Geest. En de natuurkunde zoekt het fundament van de hele werkelijkheid op het allerkleinste niveau, een niveau waar onze tijd-ruimte waarneming gewoon ophoudt. Het lijkt alsof theologie en natuurkunde toch iets gemeen hebben: het meest fundamentele is niet te benoemen, blijft onzegbaar.

Let op: ik probeer niet om God te bewijzen en ik schuif de natuurwetenschap geen religie in de schoenen. Maar als de twee elkaar nu eens niet uitsluiten, maar misschien aanvullen? Dan zou je van Hemelvaart kunnen zeggen dat Jezus overgaat naar een dimensie die buiten het bereik

¹⁶ Leestip voor natuurkundige leken: Jean-Paul Keulen, [De deeltjesdierentuin](#). Over higgsbosonen, neutrino's en meer (Houten [etc.]: Unieboek/Spectrum, 2012), pag. 139-141.

¹⁷ John Lennon, *Imagine*, van [de gelijknam.ige LP](#) (1971).

¹⁸ Later zei partijleider [Nikita Chroesjtsjev](#) iets dergelijks over [Gagarin](#), maar de kosmonaut zelf was lid van de Russisch-orthodoxe Kerk.

¹⁹ De 5e dimensie staat ook bekend als de Kaluza-Klein-theorie. Die werd lang beschouwd als een wiskundige truc, maar wordt door het deeltjesonderzoek inmiddels bevestigd. Zie Wikipedia: https://nl.wikipedia.org/wiki/Theodor_Kaluza. Ook de snaartheorie, waarmee de vier basiskrachten in de natuur in één raamwerk te vangen zijn, onderscheidt meerdere dimensies. Zie Wikipedia: https://nl.wikipedia.org/wiki/Snaartheorie#Snaren_en_extra_dimensies. Het meest onthutsende aan deze dimensies vind ik, dat ze oneindig klein zijn en werden omschreven als 'opgerold'. Mijn dagelijkse 3D-brein laat het daarbij gewoon afweten.

ligt van menselijke waarneming. Een dimensie die net zo ongrijpbaar als reëel kan zijn als de 5^e of de 6^e dimensie waarmee de natuurkunde rekt. Een dimensie die, in de taal van de natuurkunde, is 'opgerold' en daarom onzichtbaar. Dan is de hemel Gods eigen dimensie, die tegelijk oneindig groot en oneindig klein is. Het zou kunnen en die mogelijkheid mogen we laten staan.

-

Daarnaast zie ik ook een raakvlak in de taal. Als de profeet Ezechiël een visioen heeft van Gods troon, wordt zijn taal bijzonder beeldend, maar tegelijk onbegrijpelijk. Want wat stellen we ons nu concreet voor bij dit?

*...en daarboven, op wat op een troon leek,
iets met het aanzien een mens.
Dan zie ik iets
als de schittering van edelmetaal,
rondom vanbinnen
als het uiterlijk van vuur...*

Je kunt er een plaatje van proberen te maken – even googlen en je vindt vast de meest 'echte' voorstellingen, vooral van die mens – maar daarmee mis je wat Ezechiël wil zeggen: het gaat hem om iets te zeggen rondom het onzegbare, iets te tonen van wat niet te zien is.

En dat lijkt op natuurkunde. Wanneer het daar gaat om werkelijk fundamentele zaken, moet de wetenschap ook zoeken naar woorden om iets aan te duiden dat voor ons eigenlijk onvoorstelbaar is. Dan heeft de astronoom het bij zwarte gaten over foto-afbeeldingen van de werkelijkheid op de rand van zwarte materie, maar die 'rand' is er eigenlijk ook niet. Dan spreekt de natuurkundige over snaartjes die 10^{-15} klein zijn, nog nooit zijn waargenomen, maar toch een cirkel kunnen vormen met een spin van 2 waarmee je dan ook de zwaartekracht kunt uit verklaren. Kunt u het nog volgen?

Als we onze werkelijkheid ten diepste willen beschrijven, komen we woorden tekort. In de wetenschap evengoed als in de theologie. De wetenschapper hoopt ooit toch de juiste naam te vinden. De gelovige vertrouwt op Gods alomtegenwoordigheid, op Gods voortdurende scheppende aanwezigheid. Hoe verschillend ook, het raakt elkaar.

-

De betekenis van Hemelvaart hebben we daarmee nog niet uitgelegd. Want die betekenis ligt niet opgesloten in Gods dimensie die voor ons per definitie onbereikbaar is. De betekenis van Hemelvaart moeten we zoeken in het hier en nu, onze eigen concrete werkelijkheid.

Voor mij betekent Hemelvaart dat Jezus definitief buiten bereik is voor zijn leerlingen. Maar 'buiten bereik' is niet hetzelfde als 'voor altijd weg' of 'verdwenen in het niets'. Daarom houd ik Hemelvaart graag dichtbij Pinksteren. Want het is de Geest van Pinksteren die ons het meest direct verbindt met de werkelijkheid, de dimensie, van God.

Die Geest werkt in de eerste plaats via het Woord. En dat Woord van den beginne, spreekt nog altijd voort.²⁰ Het spreekt in gewone mensenwoorden, in onze kennis en inzicht, in onze hoop en verwachting, in onze woorden van vergeving en verzoening. En al die woorden zijn tegelijk daden.

Soms moet je, zoals in het begin van deze viering, bewust andere woorden gebruiken dan je gewend was. Misschien raken die andere woorden ineens aan iets wat in jezelf of in anderen verborgen lag. Misschien is dat zelfs iets dat jou opnieuw op weg helpt. Dan spreekt de Geest. Dan werken dimensies die je eerder niet kon of durfde zien.

Wij zijn niet alleen, Gode zij dank.

Amen.

Orgelspel

DIENST VAN HET ANTWOORD

Gebeden²¹

O God,
u hebt ons vervuld met een sterke hoop
dat uw koningschap op aarde zal komen
en hebt ons geleerd daarvoor te bidden.
Maak ons dankbaar voor de tekenen ervan
en laat ons werken en bidden
voor de volmaakte dag
wanneer uw wil zal geschieden
op aarde zoals in de hemel.

(dankgebed & voorbeden)

Collecte

Slotlied : *Psalm 150*

Zegen²²

Moge God elke steilte voor u beveiligen,
moge God elke kloof voor u openen,
moge God ieder pad voor u verlichten,
en moge hij u opnemen
in de veilige holte van zijn hand.
(gezongen:) AMEN.

²⁰ In de woorden van Jan Wit ([Lied 513](#)).

²¹ Beginnend met de 'Daily Prayers' voor donderdag. Zie het *Iona Abbey Worship Book* (2017), pag. 68.

²² *Common Order 1994*, p597 - vrij vertaald.